

AGNIESZKA WÓJTOWICZ-WRÓBEL*

OCHRONA ŚRODOWISKA W MAŁYCH MIASTACH OBSZARU METROPOLITALNEGO KRAKOWA – PROGRAMY DZIAŁAŃ

ENVIRONMENTAL PROTECTION IN SMALL TOWNS WITHIN KRAKÓW METROPOLITAN AREA – ACTION PLANS

Streszczenie

Polityka Ekologiczna Państwa zobowiązuje jednostki szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego do wykonania opracowań obejmujących z jednej strony analizę zastanego środowiska przyrodniczego i kulturowego, z drugiej natomiast przedstawienia pakietu możliwości przedsięwzięć mających na celu zahamowanie działań negatywnych oraz zachowanie elementów pozytywnych. Ma to ukierunkować plany rozwojowe małych miast i gmin wiejskich Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego na założenia zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Celem niniejszego artykułu jest analiza programów ochrony środowiska na przykładach dwu gmin położonych w obszarze Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego, ich spójności z założeniami POŚ szczebla powiatowego i wojewódzkiego oraz odpowiedź na pytanie, czy plany te znajdują odzwierciedlenie w realnych działaniach gminnych?

Słowa kluczowe: małe miasta, obszar metropolitalny, ochrona środowiska, programy ochrony środowiska

Abstract

Regional (Voivodeship), county (*powiat*) and commune (*gmina*) authorities are obliged by State Environmental Policy to execute programmes that on the one hand analyse the existing natural and cultural environment, and on the other present a package of possible projects aimed at slowing down negative impacts at the same time promoting positive activities in the field. The Policy does this to focus development plans of small towns and communes on conforming to the principles of balanced development. The goals of the paper, using the case studies of two communes situated within Kraków Metropolitan Area, comprise analysis of environmental protection programmes and their cohesion with the postulations of environmental protection policy at county and regional levels, and answering the question whether such plans are in any way reflected in the actual actions undertaken at commune level.

Keywords: small towns, metropolitan area, environmental protection, environmental protection programmes

*Mgr inż. arch. Agnieszka Wójtowicz-Wróbel, Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp

Postęp cywilizacyjny i techniczny, coraz większe wymagania w zakresie komfortu codziennego życia powodują chaotyczny rozwój obszarów zurbanizowanych, w tym małych miast. Odbywa się to ze szkodą dla szeroko rozumianego środowiska życia człowieka, gdyż przekształcenia te w znacznym stopniu nie są dostatecznie kontrolowane. Z jednej strony ochrona ogólnie rozumianej natury zarówno przez władze lokalne, jak i przez mieszkańców traktowana jest jako bezsporny priorytet mający na celu dobro ogółu, z drugiej natomiast – w praktyce – działania zmierzające do zachowania wartości przyrodniczych czy kulturowych są często permanentnie lekceważone bądź – co gorsza – traktowane jako bariera rozwoju, narzędzie zakazów i nakazów, które nie służy dobru publicznemu, lecz blokuje prosperity małego miasta czy gminy.

Po zmianie ustroju społeczno-gospodarczego kraju po 1989 r., pociągającego za sobą m.in. przemiany przestrzenne, a następnie w związku z wstąpieniem Polski w struktury Unii Europejskiej w 2004 r., tematyka ochrony środowiska stała się problemem istotnym i aktualnym. W tym celu na każdym szczeblu administracyjnym podejmowane są liczne działania zmierzające do określenia właściwych zasad ochrony środowiska w Polsce. Dokumenty o zasięgu krajowym, wojewódzkim, powiatowym czy gminnym powinny być zgodne z zasadą osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, a co za tym idzie – wzajemnie spójne. Nadrzędnym celem Polityki Ekologicznej Państwa¹ w tym zakresie jest stworzenie warunków niezbędnych do realizacji ochrony środowiska kraju poprzez równoważenie działań gospodarczych i społecznych z działaniami proekologicznymi.

2. Programy działań zmierzających do ochrony środowiska życia człowieka

Polityka ekologiczna kraju wpisuje się w funkcjonalną praktykę Unii Europejskiej, w której średniookresowe programy działań wspólnoty są sporządzane od wielu lat. Podstawowym celem tych działań jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. Ochrona środowiska naturalnego jest jednym z głównych warunków dokonania właśnie tego, równie istotnym jak rozwój gospodarczy, ład przestrzenny czy warunki społeczne. Z punktu widzenia środowiska przyrodniczego, rozwój zrównoważony to dążenie do:

- zachowania możliwości odtwarzania się zasobów naturalnych,
- racjonalnego użytkowania zasobów nieodnawialnych i zastępowania ich substytutami,
- ograniczenia uciążliwości dla środowiska i nie przekraczania granic wyznaczonych jego odpornością,
- zachowania różnorodności biologicznej,
- zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ekologicznego,
- tworzenia podmiotom gospodarczym warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów i możliwości odprowadzania zanieczyszczeń².

Polityka Ekologiczna Państwa zobowiązuje jednostki szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego do wykonania opracowań obejmujących z jednej strony analizę zastanego środowiska przyrodniczego i kulturowego, z drugiej natomiast przedstawienia pakietu możliwości przedsięwzięć mających na celu zahamowanie działań negatywnych oraz zachowanie elementów pozytywnych. Na poziomie regionalnym, w myśl polityki ekologicznej kraju, władze województwa małopolskiego zostały zobligowane, zgodnie z ustawą

Prawo ochrony środowiska³, do sporządzenia Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego. Program ten „(...) określa cele i priorytety ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych oraz środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe”⁴. Dokument ten stanowi podstawowy instrument polityki ekologicznej Małopolski i powinien być zgodny ze Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego⁵ oraz ustaleniami Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. Jednocześnie stanowi on jedną z podstawowych wytycznych do sporządzania programów ochrony środowiska poszczególnych powiatów, w tym omawianych w niniejszym opracowaniu: Programu Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego oraz Programu Ochrony Środowiska Powiatu Wadowickiego.

2.1. Powiatowe programy ochrony środowiska

Obowiązek sporządzenia powyższych programów nakłada na Zarząd Powiatu Ustawa Prawo ochrony środowiska z 2001 r. w art. 17. Programy te muszą zawierać w szczególności takie elementy, jak:

- cele ekologiczne,
- priorytety ekologiczne,
- rodzaj i harmonogram działań proekologicznych,
- środki niezbędne do osiągnięcia proekologicznych zamierzeń.

Powinny być one także zgodne z dokumentami szczebla wojewódzkiego. W przypadku dwu omawianych programów powinna nastąpić spójność głównych założeń ze Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego, Programem Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007–2014⁶ oraz Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego⁷. Jednym z głównych celów pierwszego z wymienionych dokumentów jest „wysoka jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego”. Cel koncentruje się na trzech priorytetowych grupach problemów, którymi są:

1. Zlikwidowanie zaniedbań w ochronie środowiska oraz racjonalne nim gospodarowanie.
2. Kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej.

Drugi z przywołanych aktów prawnych szczebla wojewódzkiego, wspomniany wcześniej Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego, w zakresie ochrony środowiska wymienia między innymi takie priorytety, jak:

- zmniejszenie uciążliwości hałasu,
- spełnienie wymagań ustawodawstwa unijnego w zakresie jakości powietrza atmosferycznego,
- kontrola i ograniczenie emisji promieniowania jonizującego,
- przywrócenie wysokiej jakości wód powierzchniowych,
- ochrona zasobów złóż i wód podziemnych oraz racjonalne ich wykorzystanie,
- minimalizacja powstających odpadów, racjonalne składowanie bądź wtórne ich wykorzystanie,
- ochrona i wzrost różnorodności ekosystemów, rozwój i doskonalenie systemu obszarów chronionych.

Trzeci natomiast, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, w obszerny sposób odnosi się do ochrony środowiska województwa. Problematyka ekologii stanowi znaczącą część tego opracowania i porusza między innymi zagadnienia w następujących grupach tematycznych:

- surowce mineralne – ochrona i racjonalne korzystanie z zasobów kopalin, rekultywacja i renaturalizacja terenów poeksploatacyjnych, poszukiwanie i dokumentacja nowych złóż,
- ochrona wód – racjonalne wykorzystanie zarówno wód powierzchniowych, jak i podziemnych oraz ich ochrona przed zanieczyszczeniami,
- ochrona gleb i środowiska gruntowo-wodnego – racjonalna gospodarka odpadami, zmniejszenie ich ilości poprzez upowszechnienie ich segregacji i przetwarzania, działania zmierzające do likwidacji nagromadzonych odpadów w tym odpadów niebezpiecznych, wprowadzenie systemu monitoringu gospodarki odpadami w województwie,
- pokrywa glebowa – wspieranie gospodarki gruntami zgodnej z ich ekologicznym oraz ekonomicznym wykorzystaniem, działania prowadzące do zaniechania rolniczego użytkowania gleb o znacznym stopniu zanieczyszczenia i jednocześnie wspieranie produkcji rolnej na glebach o wysokiej klasie bonitacyjnej oraz wysokim stopniu czystości,
- gospodarka leśna – powiększanie zasobów leśnych i dbałość o ich bioróżnorodność, zapewnienie społeczeństwu możliwości korzystania z zasobów leśnych oraz racjonalna turystyka w tym zakresie,
- ochrona przyrody i bioróżnorodności – dbałość o walory przyrodnicze poprzez ochronę i wzbogacanie zasobów istniejących, wyznaczanie nowych obszarów objętych ochroną oraz włączanie ich w istniejące w Europie systemy ochrony przyrody i krajobrazu, tworzenie warunków przestrzennych dla zapewnienia ochrony gatunków zagrożonych, rozwój zagospodarowania turystycznego zgodny z zasadami ochrony przyrody,
- ochrona powietrza atmosferycznego – ograniczenie emisji substancji szkodliwych pochodzących z różnych źródeł zanieczyszczeń,
- ochrona przed hałasem, promieniowaniem elektromagnetycznym i wibracjami.

Powiatowe programy ochrony środowiska uwzględniają także zapisy strategii rozwoju poszczególnych powiatów, odnoszące się do ochrony przyrody i krajobrazu na określonym terenie.

Powiat krakowski oraz powiat wadowicki to jednostki terytorialne o różnej specyfice, chociaż zarówno pierwszy, jak i drugi wchodzi w skład Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego⁸.

Ryc. 1. Położenie powiatów krakowskiego ziemskiego i wadowickiego oraz gmin Świątniki Górne i Lanckorona na tle województwa małopolskiego (ryc. aut., 2007)

Fig. 1. Situation of Kraków Municipal Poviat (county) and Wadowice Poviat and the communes of Świątniki Górne and Lanckorona in Małopolskie Voivodeship (Region). Drawing by the Author (2007)

Powiat krakowski jest położony w północno-zachodniej części województwa małopolskiego (ryc. 1). Graniczy z dziewięcioma powiatami (olkuskim, miechowskim, proszowickim, bocheńskim, grodzkim krakowskim, wielickim, myślenickim, chrzanowskim i wadowickim). Jego powierzchnia wynosi 1230 km², co stanowi 8,12% powierzchni województwa. Przy liczbie 237,2 tys. osób gęstość zaludnienia waha się od 111 os./km² (głównie na obszarach wiejskich o rolniczym charakterze) do 400 os./km² w gminach, takich jak Skawina czy omawiane w niniejszym opracowaniu Świątyni Górne. Powiat składa się z siedemnastu gmin, z czego pięć ma charakter miejsko-wiejski⁹. Ze względu na gleby o szczególnie wysokich klasach bonitacyjnych, 75% obszaru powiatu stanowią użytki rolne, a 9% obszary zurbanizowane. Szczególnie niska, w porównaniu z innymi powiatami województwa, jest także lesistość tego obszaru. Wynosi ona 12,5%. Główne czynniki oddziałujące w negatywny sposób na środowisko naturalne na tym terenie to między innymi chaotyczna struktura przestrzenna zabudowy głównie na terenach wiejskich i obrzeżach miasteczek, obniżająca jakość przestrzeni życia mieszkańców i niszcząca wartości krajobrazowe. Znaczne rozproszenie zabudowy uniemożliwia działania proekologiczne na poziomie gminnym (budowa kanalizacji, itd.). Jako jeden z głównych problemów wymieniane jest także rolnictwo niewspółgrające z podstawowymi założeniami ochrony środowiska powiatu: niewłaściwe użytkowanie gleb powodujące erozję czy zanieczyszczenie gruntów nawozami sztucznymi. W sferze transportu brak jest natomiast odpowiedniego systemu oczyszczania wód opadowych z dróg o dużym natężeniu ruchu oraz brak odpowiednich zabezpieczeń w rejonach zabudowy narażonej na ponadnormatywny hałas komunikacyjny. Problemem jest także niedostosowanie natężenia ruchu turystycznego do chłonności i wrażliwości na degradację obszarów chronionych (np. Ojcowskiego Parku Narodowego) oraz chaotyczny rozwój zabudowy wokół małych miast i w strefie podmiejskiej Krakowa.

Powiat wadowicki położony jest w zachodniej części województwa małopolskiego (ryc. 1). Graniczy z siedmioma powiatami (oświęcimskim, chrzanowskim, myślenickim, suskim, żywieckim, bielskim ziemskim oraz krakowskim ziemskim, który został omówiony powyżej). W skład powiatu wchodzi dziesięć gmin, z czego trzy jednostki to gminy miejsko-wiejskie¹⁰, a pozostałe siedem – wiejskie¹¹. Powiat wadowicki jest prawie o połowę mniejszy od powiatu krakowskiego ziemskiego. Jego powierzchnia wynosi 657,8 km², co stanowi 3,34% powierzchni województwa małopolskiego. Grunty rolne zajmują blisko 60% powierzchni, są to jednak gleby o niższej klasie bonitacyjnej niż gleby powiatu krakowskiego. Prawie dwukrotnie większa jest natomiast lesistość tych obszarów, która wynosi 23,5%. Bogactwem powiatu są liczne walory krajobrazowe i kulturowe, co w połączeniu z bliskim sąsiedztwem Krakowa może stwarzać szanse rozwojowe bazujące m.in. na turystyce weekendowej. Główne zagrożenia środowiska na tym obszarze to zły stan powietrza atmosferycznego związany zarówno z zanieczyszczeniami emitowanymi przez zakłady przemysłowe, głównie Wadowic, Andrychowa i Kalwarii Zebrzydowskiej, jak i indywidualne gospodarstwa. Problemem jest także brak skutecznie działającej gospodarki odpadami. Według danych powiatu na składowiska trafia jedynie 5,6% wytwarzanych śmieci. Szczególnie niskie jest także wykorzystanie odpadów jako materiału wtórnego (1%). W obydwu powiatach warto zwrócić uwagę na poziom zanieczyszczenia wód powierzchniowych (w tym Wisły), co określane jest jako jeden z głównych problemów.

W większości przypadków zauważyć można zgodność poszczególnych programów z innymi dokumentami szczebla wojewódzkiego i powiatowego. Szczególna spójność za-

pisów powinna zaistnieć pomiędzy wojewódzkim programem ochrony środowiska – jako dokumentem nadrzędnym – a programami powiatowymi – jako elementami uszczegóławiającymi założenia polityki wojewódzkiej. Poniższa tablica obrazuje zestawienie głównych celów poszczególnych opracowań rangi powiatowej z programem wojewódzkim.

Tablica 1

Zestawienie celów Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego i Programów Ochrony Środowiska Powiatów Krakowskiego i Wadowickiego (oprac. aut., 2007)

CELE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO		CELE PROGRAMÓW OCHRONY ŚRODOWISKA W POWIATACH	
		POWIAT KRAKOWSKI	POWIAT WADOWICKI
1	2	3	4
1	Powietrze atmosferyczne: „Spełnienie norm jakości powietrza poprzez sukcesywną redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza”		
	emisja komunikacyjna i niska emisja	+	+
	niekonwencjonalne źródła energii	+	–
	emisja z procesów przemysłowych, energetyki, elektrociepłowni	+	+
2	Hałas: „Podniesienie komfortu akustycznego dla mieszkańców województwa”		
	hałas komunikacyjny	+	+
	hałas przemysłowy	+	+
3	Promieniowanie elektromagnetyczne: „Minimalizacja oddziaływania promieniowania niejonizującego”	+	+
4	Ochrona zasobów wodnych: „Osiągnięcie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zapewnienie poprawy jakości wód oraz ochronę zasobów wodnych”		
	poprawa stanu wód podziemnych i powierzchniowych	+	+
	racjonalizacja wykorzystania zasobów wodnych	+	–
5	Gospodarka odpadami: „Minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz wprowadzenie zgodnego z normami europejskimi systemu ich odzysku i unieszkodliwiania”		
	odpady komunalne	+	+
	komunalne osady ściekowe	+	+
	odpady z sektora gospodarczego	+	+
	odpady niebezpieczne	+	+
	odpady azbestowe i zawierające PCB	+	+
6	Gleby: „Ochrona gleb przed degradacją, rekultywacja terenów zdegradowanych i przemysłowych”	+	+

cd. tabl. 1

1	2	3	4
7	Środowisko przyrodnicze: „Zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem bio- i georóżnorodności”		
	projektowane obszary chronione	–	–
	pozostałe formy ochrony	+	+
	kształtowanie polityki zagospodarowania przestrzennego respektującego wartości przyrodnicze i kulturowe	–	+
	ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów oraz ochrona elementów przyrody nieożywionej	+	+
8	Lasy: „Ochrona ekosystemów leśnych”	+	+
9	Zasoby surowców mineralnych: „Ochrona zasobów złóż przez oszczędne i zrównoważone gospodarowanie”	+	+
10	Zagrożenia naturalne: „Minimalizacja skutków występowania niekorzystnych zjawisk atmosferycznych i geodynamicznych”		
	powodzie i susze	+	+
	osuwiska	–	–
11	Poważne awarie przemysłowe: „Ograniczenie skutków poważnych awarii przemysłowych dla ludzi i środowiska”	+	+

Na podstawie przedstawionego zestawienia głównych celów można zauważyć, iż w dużym stopniu priorytety powiatów pokrywają się z założeniami województwa. Na uwagę zasługuje jednak fakt, iż niektóre problemy ochrony środowiska przedstawione jako szczególnie istotne nie znajdują swojego odzwierciedlenia w programach ochrony. Przykładem może być określenie złego stanu wód jako jednego z głównych problemów powiatu wadowickiego, a jednocześnie brak odniesienia w opracowanym planie do określanych w wojewódzkim programie ochrony środowiska działań, takich jak: „racjonalizacja wykorzystania zasobów wodnych” czy „niekonwencjonalne źródła energii”. Podobna sytuacja rysuje się w powiecie krakowskim ziemskim. Brak jest określenia działań w zakresie kształtowania polityki zagospodarowania przestrzennego respektującego wartości przyrodnicze i kulturowe, przy jednoczesnym wskazaniu chaotycznego wzrostu zabudowy w podmiejskich obszarach Krakowa i na przedmieściach małych miast jako jednego z głównych problemów. W programach obydwu powiatów brak jest także określenia działań w zakresie wyznaczania nowych obszarów chronionych.

2.2. Gminne programy ochrony środowiska

Gminne programy ochrony środowiska są jednymi z instrumentów ekologicznej polityki państwa, tak więc powinny być sporządzane w powiązaniu z podstawowymi dokumentami szczebla państwowego, wojewódzkiego i powiatowego dotyczącymi omawianego obszaru w zakresie tematyki planowania przestrzennego oraz ochrony środowiska. W niniejszym opracowaniu odniesiono się do dwu programów: Programu Ochrony Środowiska Gminy Świątynki Górne oraz Programu Ochrony Środowiska Gminy Lanckorona.

Świątniki Górne to dwutysięczne miasteczko¹², położone w południowo-wschodniej części powiatu krakowskiego. W swej historii Świątniki spełniały głównie funkcję rzemieślniczą oraz rolniczą, jednak w związku z bardzo bliskim sąsiedztwem dużego miasta ich profil znacznie zmienił się w ostatnim czasie i podlega dalszym przeobrażeniom. Gmina stanowi bezpośrednio „zaplecze sypialne” Krakowa, z którym łączy ją sprawne powiązania komunikacyjne oraz ścisłe związki gospodarcze „(...) polegające głównie na produkcji rolnej na potrzeby miasta, dostarczaniu siły roboczej oraz terenów rekreacji i mieszkalnictwa”¹³. Ma ona charakter miejsko-wiejski i wykazuje tendencję urbanizacji przy zanikaniu funkcji rolniczej. Władze lokalne określają sytuację ekologiczną Świątnik jako przeciętną. Istotne problemy ochrony środowiska w gminie to znaczna wodochłonność oraz jakość wód, brak skutecznej gospodarki odpadami, w dalszej kolejności natomiast energochłonność czy uciążliwości związane z transportem oraz awariami przemysłowymi. Problemem priorytetowym jest natomiast chaotyczny rozwój terenów zabudowy mieszkaniowej. Rzutuje on na inne obszary działań gminnych, jak chociażby rolnictwo (rozwój zabudowy mieszkaniowej kosztem ograniczenia rolnictwa), ruch uliczny i transport (brak infrastruktury zapewniającej dostępność do rozproszonej zabudowy mieszkaniowej), rekreację (brak wystarczającej ilości terenów rekreacyjnych), przyrodę i krajobraz (intensywne przetwarzanie zastanego krajobrazu, bezpowrotna dewastacja obszarów nieobjętych ochroną, a posiadających szczególne walory przyrodnicze bądź krajobrazowe).

Druga omawiana gmina znajduje się w powiecie wadowickim. Jej centrum administracyjne – Lanckorona¹⁴ – jest około dwutysięczną miejscowością nieposiadającą obecnie praw miejskich, lecz o zachowanym szczególnie wartościowym układzie urbanistycznym z drewnianą zabudową z końca XIX wieku, będącym jednym z głównych elementów atrakcyjności gminy. Miejscowość ze względu na swe walory krajobrazowe, przyrodnicze i kulturowe oraz bliskie sąsiedztwo Krakowa (blisko 30 km) posiada potencjał rekreacyjny i wypoczynkowy. Prężnie działające władze gminy dokładają wszelkich starań, by atuty Lanckorony nie pozostały niezauważone, licząc jednocześnie na rozwój gminy związany z wypoczynkiem weekendowym. Turystyczno-rekreacyjne tradycje miejscowości sięgają XX-lecia międzywojennego i z tamtego też okresu zachowały się niektóre pensjonaty do dziś przyjmujące gości przybywających na weekendowy wypoczynek. Jednym ze starań władz gminy jest sukcesywne ukierunkowywanie rolnictwa (które istnieje na terenie gminy w niewielkim stopniu) na wartości regionalne, kultywowanie tradycji, wytwarzanie szerokiego asortymentu produktów związanych z miejscowym rzemiosłem i kulturą oraz rozwój na obszarach wiejskich agroturystyki bazującej na wartościach regionalnych. W związku z jasno określonym profilem rozwoju problematyka ochrony środowiska jest jednym z podstawowych kierunków działań. Główne problemy ekologiczne to: chaotyczny rozwój rozproszonej zabudowy wokół miasteczka i na terenach wiejskich niszczący walory krajobrazu otwartego, brak odpowiedniej gospodarki zarządzania odpadami oraz brak świadomości ekologicznej mieszkańców. Jako problemy drugorzędne wymieniana jest czystość powietrza i wód powierzchniowych. Gmina podejmuje liczne działania mające na celu poprawę jakości środowiska przyrodniczego i życia mieszkańców na swoim terenie. Jest jedną z prężnie działających w tym zakresie gmin powiatu wadowickiego.

Programy ochrony środowiska poszczególnych gmin szczegółowo określają cele ekologiczne. Cele – jak wspomniano już na początku niniejszego rozdziału – powinny być zgodne z zapisami innych narzędzi ochrony środowiska, w tym z programem ochrony

Zestawienie celów Programu Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego i Programów Ochrony Środowiska gmin Lanckorona i Świątynki Górne (oprac. aut., 2007)

GŁÓWNE CELE PROGRAMÓW OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATÓW		GŁÓWNE CELE PROGRAMÓW OCHRONY ŚRODOWISKA W GMINACH	
		LANCKORONA	ŚWIĄTNIKI GÓRNE
1	Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego użytkowania zasobów przyrody		
	ochrona przyrody	+	+
	ochrona krajobrazu	+	-
	ochrona wód podziemnych	+	-
	ochrona zasobów kopalin	+	-
	ochrona i zrównoważony rozwój lasów	+	+
	ochrona gleb	+	+
2	Zrównoważenie wykorzystania surowców, materiałów, wody i energii		
	zmniejszenie materiałochłonności, wodochłonności, energochłonności i odpadowości gospodarki*	nie dotyczy	+
	zwiększenie wykorzystania energii odnawialnej	edukacja	+
	prawidłowe kształtowanie stosunków wodnych	+	-
	ochrona przed powodzią	+	-
3	Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego		
	poprawa jakości wód (w pierwszej kolejności wód powierzchniowych)	+	+
	zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza	+	+
	poprawa gospodarowania odpadami	+	+
	zmniejszenie skutków dla środowiska poważnych awarii przemysłowych	+	-
	zmniejszenie uciążliwości hałasu	+	+
	zmniejszenie oddziaływania pól elektromagnetycznych	+	+
Cele wyodrębnione w poszczególnych gminach, nieujęte w planach powiatowych lub ujęte marginalnie			
	edukacja ekologiczna	+	+
	minimalizacja uciążliwości od transportu kołowego	+	+
	monitoring środowiska	+	-
	zagospodarowanie terenów antropogenicznych/rozwój turystyki i rekreacji	+	+
	przywrócenie wartości użytkowych gleb /racjonalna gospodarka rolna	+	+
	zmniejszenie uciążliwości zamieszkania na terenach zurbanizowanych	+	-
	współpraca gminy w zakresie ochrony środowiska	nie dotyczy	+

*Cele ujęte tylko w Programie Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego.

środowiska powiatu. Przewodnie priorytety ekologiczne POŚ powiatów wadowickiego i krakowskiego oraz główne cele POŚ omawianych gmin ukazuje powyższa tablica.

Każdy z gminnych planów ochrony środowiska zawiera charakterystykę gminy oraz stan środowiska przyrodniczego, jak również określa gminne zadania w zakresie ekologii (zarówno krótko- jak i długoterminowe); przedstawia także sposoby ich finansowania. Równoległe z planami ochrony środowiska gminy wykonywany jest plan gospodarowania odpadami¹⁵, który stanowi dokument o równorzędym znaczeniu i często uzupełnia GPOŚ. Na podstawie analizy tabelarycznego zestawienia priorytetów można zauważyć, iż cele opracowanego przez gminę Lanckorona programu ochrony środowiska w zupełności pokrywają się z głównymi założeniami programu powiatu wadowickiego. Ponadto, określają również liczne działania szczegółowe, które z powodzeniem mogłyby uzupełnić program powiatowy, np. w zakresie edukacji ekologicznej mieszkańców jako jednego z podstawowych narzędzi o znaczeniu perspektywicznym. Na uwagę zasługuje także racjonalna polityka rolna, mająca na celu zachowanie walorów krajobrazowych oraz lokalnej tradycji. Inaczej natomiast przedstawia się zgodność POŚ Gminy Świątniki Górne z celami programu powiatu krakowskiego. Opracowanie gminne w bardzo szczegółowy sposób określa stan środowiska przyrodniczego, jednak wyznaczone działania w znacznej części nie odnoszą się do ekologicznej polityki powiatu. Często też mają charakter ogólny bądź koncentrują się na elementach poprawy zastanego stanu środowiska, pomijając kwestie ochrony zasobów dla przyszłych pokoleń. Także problematyka ochrony wartości krajobrazowych traktowana jest w sposób bardzo ogólny, chociaż władze gminy jako jeden z podstawowych problemów wymieniają chaotyczny rozwój zabudowy „terenów sypialnianych” Krakowa, wpływający negatywnie na walory widokowe gminy.

3. Podsumowanie i wnioski

Przemiany społeczno-gospodarcze zapoczątkowane w 1989 r., a następnie włączenie Polski w struktury zjednoczonej Europy zaowocowało licznymi działaniami zmierzającymi do ochrony środowiska RP. Określona została polityka ekologiczna kraju oraz sprecyzowano wymogi dotyczące prawnego aspektu ochrony przyrody na szczeblach: krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Powiaty oraz gminy, wykonując opracowania przyjęły zobowiązanie skutecznych działań proekologicznych na swych terenach, które jednak realizowane są w większym bądź mniejszym stopniu. Na podstawie analizy programów ochrony środowiska oraz konfrontacji zapisów prawnych z faktycznymi działaniami władz lokalnych i mieszkańców sformułowano następujące wnioski:

- Brak jest spójności pomiędzy zapisami odnoszącymi się do ochrony środowiska w dokumentach planistycznych a programami ochrony środowiska.
- Brak jest spójności pomiędzy planami ochrony środowiska poszczególnych szczebli administracyjnych. Taka sytuacja zdaje się być niepokojąca szczególnie na tle wspólnej polityki ekologicznej oraz zasad zrównoważonego rozwoju, których przestrzeganie określone jest jako priorytet planów ochrony środowiska.
- Brak jest w programach ochrony środowiska zapisów dotyczących ochrony obszarów o szczególnych walorach krajobrazowych, niewpisanych na listę obszarów chronionych, lecz stanowiących o unikatowym charakterze miejsc (małomiasteczkowy charakter, tożsamość miejsc, typowo polski krajobraz itd.).

- Niektóre problemy nieekologicznej działalności człowieka przedstawione jako szczególnie istotne nie znajdują swojego odzwierciedlenia w programach ochrony. Świadczy to o braku zrozumienia idei programów ochrony środowiska. Występuje to szczególnie na poziomie gminnym.
- Zarówno na poziomie mieszkańców, jak i władz lokalnych brak jest odniesienia problematyki ochrony środowiska do działań, mających na celu oszczędne gospodarowanie „podstawowymi” zasobami naturalnymi (woda, energia), co przejawia się w częstych brakach zapisu tej problematyki w sporządzanych planach ochrony środowiska.
- Brak jest edukacji w zakresie ekologii. Ochrona środowiska utożsamiana jest przez znaczną część mieszkańców gmin z odległymi działaniami na wielką skalę, niedotykanymi bezpośrednio przeciętnego człowieka.
- Ochrona środowiska często traktowana jest przez mieszkańców Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego jako narzędzie zakazów i nakazów, blokujące inicjatywę prywatną czy zbiorową. Przejawia się to szczególnie na płaszczyźnie planowania przestrzennego.
- Znaczne rozproszenie zabudowy uniemożliwia działania proekologiczne na poziomie gminnym (budowa kanalizacji itd.).
- Brak jest współpracy gmin w zakresie ochrony środowiska, co przejawia się także brakiem stosownego zapisu w programach ochrony środowiska.
- Działania gmin zmierzające do ochrony środowiska mogą okazać się bezcelowe i generujące dodatkowe koszty, w przypadku braku odpowiedniego aparatu prawnego nakładającego na mieszkańców gmin obowiązek włączenia się do proekologicznych działań (obowiązek wywozu śmieci, podłączenie się do sieci kanalizacji sanitarnej itd.).

Przypisy

- ¹Polityka Ekologiczna Państwa przyjęta przez Sejm RP w 2001 r. (z późniejszymi zmianami).
- ²Program Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego z dnia 28 stycznia 2004 r., przyjęty uchwałą Nr XIV/104/04 Rady Powiatu w Krakowie.
- ³Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (z późniejszymi zmianami).
- ⁴Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005–2012 z dnia 29 sierpnia 2005 r., przyjęty uchwałą nr XXXVI/443/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego.
- ⁵Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego została uchwalona przez Sejmik Województwa Małopolskiego 28.08.2000 r.
- ⁶Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007–2014 przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr XI/133/07, z dnia 24 września 2007 r.
- ⁷Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego przyjęty uchwałą Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego, z dnia 22 grudnia 2003 r.
- ⁸Powiat krakowski ziemski w całości znajduje się w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym, natomiast powiat wadowicki należy do niego jedynie w części wschodniej.
- ⁹Gminy miejsko-wiejskie to: Krzeszowice, Słomniki, Skawina, Skała i Świątyni Górne, natomiast gminy wiejskie to: Czernichów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Iwanowice, Jerzmanowice-Przegonia, Kocmyrzów-Luborzycza, Liszki, Michałowice, Mogilany, Sułoszowa, Wielka Wieś, Zabierzów i Zielonki.
- ¹⁰Są to: Kalwaria Zebrzydowska, Wadowice, Andrychów.
- ¹¹Są to: Brzeźnica, Mucharz, Spytkowice, Stryszów, Tomice, Wieprz oraz Lanckorona w przeszłości będąca miastem, posiadająca zachowany przestrzenny układ miejski, pozbawiona jednak praw miejskich.
- ¹²Prawa miejskie Świątyni Górne otrzymały w 1991 r.

- ¹³Za: Program Ochrony Środowiska Gminy Świątniki Górne z dnia 27 października 2004 r., przyjęty uchwałą Nr XXVII/144/2004 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych.
- ¹⁴Lanckorona, pomimo iż nie posiada obecnie praw miejskich została ujęta w niniejszym opracowaniu, ze względu na posiadanie licznych cech miejskich zarówno w sferze gospodarczej, społecznej, jak i przestrzennej.
- ¹⁵Ustawa o odpadach (DzU, Nr 62, poz. 628) z 27.04.2001 r., w art. 14, nakłada na jednostki szczebla gminnego (także powiatowego i wojewódzkiego) obowiązek sporządzenia planów gospodarki odpadami. Plany te określają: aktualny stan gospodarki odpadami, prognozowane zmiany w zakresie gospodarki odpadami, działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie gospodarowania odpadami, instrumenty finansowe służące realizacji zamierzonych celów oraz system monitoringu i realizacji zamierzonych celów.

Literatura

- [1] Bartkiewicz B., Bartkiewicz T., *Ekologiczne podstawy funkcjonowania i rozwoju miast*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, t. XXII, 1988.
- [2] Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r., przyjęty uchwałą Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego.
- [3] Program Ochrony Środowiska Gminy Lanckorona z dnia 15 września 2004 r., przyjęty uchwałą nr XIX/116/04 Rady Gminy Lanckorona.
- [4] Program Ochrony Środowiska Gminy Świątniki Górne z dnia 27 października 2004 r., przyjęty uchwałą Nr XXVII/144/2004 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych.
- [5] Program Ochrony Środowiska Powiatu Krakowskiego z dnia 28 stycznia 2004 r., przyjęty uchwałą Nr XIV/104/04 Rady Powiatu w Krakowie.
- [6] Program Ochrony Środowiska Powiatu Wadowickiego z dnia 29 marca 2004 r., przyjęty uchwałą Nr XVII/93/04 Rady Powiatu w Wadowicach.
- [7] Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005–2012 z dnia 29 sierpnia 2005 r., przyjęty uchwałą Nr XXXVI/443/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego.
- [8] Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007–2014 z dnia 24 września 2007 r., przyjęty uchwałą Nr XI/133/07 Sejmiku Województwa Małopolskiego.
- [9] Przewoźniak M., *Ochrona przyrody w planowaniu przestrzennym*, Urbanista 1/2007.
- [10] Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego z dnia 28 sierpnia 2000 r., przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego.
- [11] Ustawa o odpadach z dnia 27 kwietnia 2001 r. (DzU, Nr 62, poz. 628).
- [12] Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (z późniejszymi zmianami).